

«ИНКЛЮЗИВДИК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫК КАРАЖАТТАРДЫ КОЛДОНУУ»

Мирзаева Эльнура Адилбековна

Ош мамлекеттик педагогикалык университети.

Музыкалык-педагогикалык факультети

Группа П(б)-1-23

Аннотация: Макалада инклюзивдик билим берүүдөгү мультимедиялык каражаттарды колдонуу жана алардын ар кандай мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын билим алуусуна тийгизген таасири кеңири талданган. Мультимедиялык технологиялар – видео, аудио, интерактивдүү оюндар, анимациялар – окуу материалын ар түрдүү кабылдоо каналдары аркылуу сунуштоо менен билим алууну жеткиликтүү жана окуучунун өзгөчөлүгүнө ылайыкташтырылган формада берет. Инклюзивдик билим берүү бардык балдарды дискриминациясыз окутуп, алардын билим алуу укугун тең деңгээлде камсыз кылууну көздөй тургандыктан, мультимедиялык каражаттарды туура жана максаттуу колдонуу бул чөйрөдө өзгөчө мааниге ээ. Макалада мультимедиялык жабдуулардын башталгыч класстардан тартып окутуунун сапатын жакшыртуудагы ролу түшүндүрүлүп, ар бир окуучунун индивидуалдык темпинде иштөөсүнө шарт түзөрү белгиленет. Ошондой эле угуусу начар, көрүүсү начар жана интеллектуалдык өзгөчөлүгү бар окуучулар үчүн ылайыкташтырылган мультимедиялык материалдар менен платформаларды колдонуу мүмкүнчүлүктөрү да көрсөтүлгөн.

Ачкыч сөзөр: Мультимедиа, инклюзивдик билим берүү, муктаждыктары, каражаттарды колдонуу, субтитрлер, аудио коштоо, визуалдык колдоо, онлайн платформалар, интерактивдүү окутуу, окуучунун индивидуалдык темпи, жеткиликтүү билим берүү, мотивация

«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СРЕДСТВ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ»

Мирзаева Эльнура Адилбековна

Ошский государственный

педагогический университет.

Музыкально-педагогический

факультет. Группа П(б)-1-23

Аннотация: В статье подробно анализируется использование мультимедийных средств в инклюзивном образовании и их влияние на обучение детей с различными ограниченными возможностями. Мультимедийные технологии — видео, аудио, интерактивные игры, анимации — делают образовательный материал доступным и адаптированным под особенности каждого ученика, задействуя разные каналы восприятия. Инклюзивное образование направлено на обучение всех детей без дискриминации и обеспечение равного права на получение качественного образования, поэтому правильное и целенаправленное использование мультимедийных ресурсов имеет особое значение. В статье объясняется роль мультимедийного оборудования в повышении качества обучения начиная с начальных классов, а также подчёркивается, что оно помогает каждому ученику работать в индивидуальном темпе. Кроме того, показаны возможности применения адаптированных мультимедийных материалов и платформ для детей с нарушениями слуха, зрения и интеллектуальными особенностями.

Ключевые слова: Мультимедиа, инклюзивное образование, потребности, использование средств, субтитры, аудиосопровождение, визуальная поддержка, онлайн-платформы, интерактивное обучение, индивидуальный темп ученика, доступное образование, мотивация

“THE USE OF MULTIMEDIA TOOLS IN INCLUSIVE EDUCATION”

Mirzaeva Elnura Adilbekovna
Osh State Pedagogical University.
Music and Pedagogical Faculty.
Group P(b)-1-23

Abstract: The article provides an extensive analysis of the use of multimedia tools in inclusive education and their impact on the learning process of children with various disabilities. Multimedia technologies — videos, audio materials, interactive games, and animations — present educational content through multiple perception channels, making learning more accessible and tailored to each learner's needs. Inclusive education aims to teach all children without discrimination and to ensure equal access to quality education; therefore, the correct and purposeful use of multimedia resources plays a particularly important role. The article explains the significance of multimedia equipment in improving the quality of teaching starting from primary school and highlights its ability to support learners in working at their own individual pace. Additionally, it outlines the possibilities of using adapted multimedia

resources and platforms for students with hearing impairments, visual impairments, and intellectual disabilities.

Keywords: *Multimedia, inclusive education, needs, use of tools, subtitles, audio support, visual support, online platforms, interactive learning, individual learning pace, accessible education, motivation*

Окутууда мультмедиялык технологияларды жана инклюзивдик окутуунун принциптерин колдонуу менен бардык окуучулардын, анын ичинде ар кандай мүмкүнчүлүк чектөөлөрү бар балдардын билим деңгээлин, компетенттүүлүгүн жана активдүү катышуусун арттыруу. Мультимедиялык продукциялар менен активдүү сабактарды, презентацияларды, практикмаларды жана интерактивдүү мультимедияларды айкалыштыруу инклюзивдик чөйрөдө ар бир окуучунун өз мүмкүнчүлүгүнө жараша билим алышына шарт түзөт. Инклюзивдик окутууда маселелерди кызыктуу, жеткиликтүү, насааттуу жана практикалык маанилүү кылып берүү өзгөчө мааниге ээ. Сабактын мазмуну ар бир окуучунун жетишүүсүнө ылайык болушу керек, материал теориялык жактан оор болбошу шарт. Баланын инклюзивдик муктаждыктары (эстеп калуу темпи, көрүү/угуу өзгөчөлүктөрү, кабылдоо түрү) эске алынып, мультимедиялык сабактын жоболорун аныктоо мугалимдин негизги милдети.

Инклюзивдик билим берүүдөгү мультимедиялык каражаттарды колдонуу сабактын натыйжалуулугун бир нече багытта жогорулатат: жаңы материалды үйрөнүү, мурдагы билимди бекемдөө, көндүмдөрдү практикалоо, системалаштыруу жана ар бир баланын кабыл алуу темпине ылайык иштөөгө мүмкүнчүлүк берет. Сабактын окутуучу жана тарбиялоочу натыйжасы эмнеден турганын мугалим так аныктап алышы маанилүү. Эгер мультимедия кокусунан тандап алынган болсо, сабактын натыйжалуулугу төмөндөп кетет. Ошондуктан колдонулган материал инклюзивдүү талаптарга жооп бериши керек — субтитрлер кошулуу, аудио коштоо, визуалдык аныктамалар, контраст, интерактивдүү элементтер, темпти көзөмөлдөө мүмкүнчүлүгү болушу шарт.

Мультимедиялык каражаттар (видеолор, интерактивдүү оюндар, аудиокитептер, анимациялар) окуу материалын ар кандай кабылдоо каналдары аркылуу сунуштоого мүмкүндүк берет, бул ар түрдүү окуу стилдерине жана муктаждыктарга ээ окуучулар үчүн абдан маанилүү. Бул каражаттар окуу процессин кызыктуу, жеткиликтүү жана инсандардын өзгөчөлүктөрүнө ылайыкташкан кылат. Замандын талабына ылайык билим берүү мультимедиа каражаттардын жардамында ишке ашат. Аталган билим берүү ишке ашыруучу технологиялар болуп атайын камсыздандырылган мультимедиа проектилери менен аудиториялар, компьютерлер, интерактивдүү доскалар, электрондук китепканалар, медиатекалар, Интернет булактарын атасак болот. Тактап айтсак, текст, график, анимация, аудио жана видеолордун ичинен экиден кем эмес

элементти интеграцияланган көрсөтүүлөрдүн же колдонмолордун программдык жабдыктары “мультимедиа” деп аталат. Мультимедиялык каражаттар инклюзивдик билим берүүнүн негизги куралдарынын бири болуп эсептелет — алар ар бир балага өз мүмкүнчүлүгүнө жана муктаждыктарына жараша билим алууга жардам берет. Инклюзив деген сөз француз тилинен алынган болуп, «кошом, кошулам» деген маанини билдирет.[1]

Инклюзивдик билим берүүнүн негизги идеологиясы – бардык балдарды дискриминациялоону жоюу, алардын ар түрдүү өзгөчөлүктөрүнө карабастан билим берүү системасына толук кошуу болуп саналат. Тил, улут, дене өсүшү, интеллектуалдык же психикалык өзгөчөлүктөрүнө карабай, ар бир бала билим алууга укуктуу. Ошол эле учурда инклюзивдик билим берүү аларды жалпы мектепке аралаштырып гана койбостон, алардын керектөөлөрүнө ылайык атайын шарттарды түзүп берүүнү көздөйт. Мисалга, интеллектуалдык жактан жетишпеген бала болсо, ага өзүнө ылайыкташкан программа түзүлүп, мугалим тарабынан өзгөчө мамиле жана окутуунун өзгөчөлүктөрү эске алынуусу зарыл. Ушундай эле принцип башка балдарга да тиешелүү. Инклюзивдик билим берүүдө мультимедиялык каражаттарды колдонуу да абдан маанилүү, анткени алар ар бир баланын мүмкүнчүлүгүнө жараша материалды түшүнүүгө көмөк берет. Мультимедиялык каражаттарды колдонуу мындай балдар үчүн билимди жеткиликтүү жана кызыктуу кылат. Видео, аудио, интерактивдүү материалдар, субтитр, үн менен түшүндүрмө, визуалдык анимациялар – баары окуучунун өз темпинде, өз стилинде окуусуна шарт түзөт. Ушундай мүмкүнчүлүктөрдү түзүп берүү менен ар бир баланы кадимки билим берүү системасына толук кошуу – инклюзивдик билим берүүнүн негизги максаты болуп саналат.

Сияев Т.М, Омуралиев М.У. өздөрүнүн “Компьютердин жардамы менен кенже класстарды окутуунун жолдору” аттуу эмгегинде мультимедиялык каражаттардын артыкчылыктары тууралуу мындайча оюн билдиришкен: “Коомубузда компьютердик маалыматтык технология бардык багытта кеңири пайдаланылып жаткандыгы факт. Ошондой болсо дагы, башталгыч класстан тартып төмөнкү жабдууларды: компьютер, мультимедиялык проектор, принтер, экранды колдонуу күнүмдүк билим берүүдө ишке ашырылышы окуунун сапатын жакшыртуусу далилденүүдө [2.257]. Окутуунун маалыматтык-компьютердик технологиялары – бул маалыматты даярдоо жана окуучуга берүү процесстери, аларды жүзөгө ашыруунун каражаты компьютер болуп саналат [3].

Ошондой эле бул мультимедиялык каражаттарды инклюзивдик билим берүүдө колдонуу өзгөчө маанилүү. Анткени ар түрдүү мүмкүнчүлүккө ээ болгон балдардын маалыматты кабыл алуу темпи жана стили бири-биринен айырмаланат. Мультимедиялык технологиялар маалыматты үн, видео, текст, сүрөт жана интерактивдүү формада берүү аркылуу ар бир балага өз

мүмкүнчүлүгүнө жараша окууга шарт түзүп, инклюзивдик чөйрөдө билим сапатын жогорулатууга өбөлгө болот.

Интерактивдүү оюндар инклюзивдик билим берүүнүн ажыралгыс бөлүгү болуп калды. Анткени оюндардын жардамы менен окуучулар активдүү катышып, иштин темпин жана натыйжалуулугун жогорулатышат. Угуусу да, көрүүсү да, интеллектуалдык жактан өзгөчөлүгү бар балдар үчүн оюндар тең мүмкүнчүлүк берет. Себеби оюндар баланын көңүлүн буруп, мотивациясын күчөтүп, материалды табигый түрдө өздөштүрүүгө түрткү берет. Мультимедиялык оюндар (мисалы: интерактивдүү тесттер, жандуу суроолор, өзү жооп бергенде автоматтык реакция берүүчү платформалар) ар бир окуучунун өз темпинде иштөөсүнө шарт түзөт. Баланын аракетине тез жооп кайтарылып, ал дароо өзүнүн катасын көрө алат жана алгалай алат. Бул процесс өз алдынча үйрөнүүгө, ой жүгүртүүгө жана эркин иштөөгө түрткү берет. Онлайн платформалар инклюзивдик билим берүүдө өзгөчө ийкемдүү жана натыйжалуу каражат болуп саналат. Алар мугалимге сабакты кызыктуу кылып түзүүгө, окуучуларды активдүү катыштырууга жана ар бир баланын өз мүмкүнчүлүгүнө ылайык тапшырма бере алууга жардам берет. Мисалы, Kahoot оюн форматында суроолорду берет – бул окуучунун көңүлүн бирден-бир бура турган ыкма. Wordwall визуалдык жактан кооз, жөнөкөй жана ар түрдүү интерактивдүү тапшырмалар түзүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ал эми Quizizz ар бир балага өз темпинде иштөөгө шарт түзүп, кайра кайтып окууга мүмкүнчүлүк берет.

Бул платформалар инклюзивдик чөйрөдө ар бир окуучунун жетишкендигин көзөмөлдөөгө жана анализдөөгө жардам берет. Эң маанилүүсү – онлайн каражаттар мугалимге жүк болбойт, тескерисинче, окутууну уюштурууну жеңилдетет жана балдарга өз алдынча окууга шарт түзөт. Инклюзивдик билим берүүдө мультимедиялык жана санариптик технологияларды колдонуу өзгөчө муктаждыктары бар ар бир баланын билим алууга жеткиликтүүлүгүн камсыздоодо чоң мааниге ээ. Мугалимдин негизги максаты – баланын мүмкүнчүлүгүн кеңейтүү жана анын билим алуу процесси үчүн ыңгайлуу шарт түзүү. Бүгүнкү күндө мультимедиялык платформалардын көптүгү аркылуу кулагы начар, көзүндө кемчилиги бар же интеллектуалдык өзгөчөлүгү бар окуучулар үчүн атайын ылайыкташтырылган материалдарды сунуштоо мүмкүн болуп калды.

- Угуусу начар балдар үчүн окуу материалдарын жеткиликтүү кылуу максатында видео материалдарга субтитрлерди жана текст формасындагы кошумча түшүндүрмөлөрдү берүү жана аудиосуз деле түшүнүктүү болчу материалдарды даярдоо маанилүү. Мисалы, YouTube платформасы автоматтык же колдон жасалган субтитрлерди кошууга мүмкүндүк берет. Ошондой эле EdPuzzle платформасы видеого тексттик комментарийлерди киргизүүгө шарт түзөт, бул угуу чектелген окуучулардын теманы акырындык менен

өздөштүрүшүнө жардам берет. Ал эми Khan Academy сыяктуу платформалар материалды видеодон тышкары текст түрүндө да сунуштагандыктан, кулагы начар балдар үчүн билим алуунун жеткиликтүүлүгүн арттырат. Субтитрлер окуучунун текст аркылуу маалыматты кабыл алуусуна жардам берип, анын окуу процессине активдүү кошулуусуна шарт түзөт. Мындай ыкма аркылуу баланын визуалдык кабыл алуу мүмкүнчүлүгү өнүгүп, мазмунду түшүнүү деңгээли жогорулайт. Мындан тышкары, видеого текст кошуу мугалимдин түшүндүрүүсүн так, туура жана үзгүлтүксүз жеткирүүгө жардам берет. Угуусу начар окуучулар сабак учурунда мугалимдин жаңылыш түшүндүрмөлөрүн же сүйлөмдөрдү өткөрүп жиберши мүмкүн. Субтитр бул кемчиликти толтурат. Ошондой эле сабактын темпин сактап, ар бир окуучу материалды өз темпинде карап чыгуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот. Субтитрлүү видеолор ийкемдүү окутууга шарт түзүп, инклюзивдик билим берүүнүн сапатын жогорулатат.

- Көрүүсү начар балдар менен иштөөдө визуалдык материалдардын сапаты жана жеткиликтүүлүгү өтө маанилүү. Аудио менен коштолгон материалдар окуучу үчүн түшүндүрмөнүн толук жетишине жардам берет. Аудио коштоо аркылуу тексттеги маалыматты үн менен укканда, окуучу мазмунду оңой түшүнөт жана эстетет. Бул маалыматты эстеп калуунун натыйжалуулугун да арттырат. Кошумча түрдө чоң шрифт, контрасттуу түстөр, кара фон үстүндөгү ак текст сыяктуу визуалдык элементтерди колдонуу окууну жеңилдетет. Read Aloud, Zoom Text же High Contrast сыяктуу функциялар текстти окууга жеңилдетип, экрандагы маалыматты так жана ыңгайлуу формада көрүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ал эми көрүүсү өтө начар же таптакыр көрбөгөн окуучулар үчүн JAWS же NVDA программалары экрандагы бардык маалыматты үн менен айтуу аркылуу окуу процессине толук кандуу катышууга шарт түзөт. Мультимедиялык долбоорлордо ар бир элементти айкын, так жана жеткиликтүү кылып берүү – инклюзивдик билим берүүнүн негизги принциптеринен. Мугалим материалдарды даярдоодо көрүүсү начар окуучуларга ылайык шрифт өлчөмүн, түстүк айкалыштарын жана графикалык схемаларды туура тандашы зарыл. Ушундай усулдар алардын окуу процессине активдүү катышуусуна жардам берет.

- Интеллектуалдык өзгөчөлүгү бар балдар көбүнчө визуалдык жана жөнөкөй формада берилген маалыматты тезирээк кабыл алышат. Мультимедиялык каражаттар – анимациялар, сүрөттөр, схемалар, түстүү графиктер – алардын түшүнүү деңгээлин жогорулатуу үчүн чоң жардам берет. Тапшырмалар жана көрсөтмөлөрдү жөнөкөйлөтүп берүү, бөлүп-бөлүп түшүндүрүү, жагымдуу түстөрдү колдонуу бул балдар үчүн окуу процессин кызыктуу жана түсүнүктүү кылат. Мультимедиянын өзгөчө артыкчылыгы – татаал түшүнүктөрдү жөнөкөйлөтүп берүү мүмкүнчүлүгү. Мисалы, математикадагы эсептөөлөрдү анимация аркылуу көрсөтүү, жаратылыш темаларын видео аркылуу түшүндүрүү, аракеттердин тизмегин инфографика менен берүү –

баланын логикалык жана түшүнүү жөндөмдөрүн өнүктүрөт. Инклюзивдик чөйрөдө мындай материалдар баланын өзүнө ишеничин арттырып, окууга болгон кызыгуусун күчөтөт.

Инклюзивдик билим берүүдө мультимедиялык каражаттарды колдонуу бүгүнкү күндө билим берүү системасынын сапатын жогорулатууда маанилүү багыт болуп калды. Ар кандай мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын билим алуу процессине толук жана активдүү катышуусу үчүн маалыматты визуалдуу, аудио жана интерактивдүү форматтарда берүү чоң роль ойнойт. Бирок бул жаатта бир катар көйгөйлөр да байкалат: мугалимдердин мультимедиялык технологияларды профессионалдуу деңгээлде колдоно билбеши, мектептерде техникалык жабдуулардын жетишсиздиги, адаптацияланган материалдардын аздыгы жана окуучунун индивидуалдык өзгөчөлүгүнө жараша иштелбеген ресурстардын болушу. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн бир катар практикалык кадамдарды сунуштоого болот. Биринчиден, мугалимдердин маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу боюнча компетенциясын жогорулатуу зарыл. Бул үзгүлтүксүз курстар, тренингдер, вебинарлар аркылуу ишке ашат. Экинчиден, мектептерди заманбап мультимедиялык жабдуулар менен камсыз кылуу жана аларды туура колдонуу боюнча методикалык нускамалар менен камсыздоо маанилүү. Үчүнчүдөн, мүмкүнчүлүгү чектелген окуучулар үчүн атайын адаптацияланган платформалар, субтитрлери бар видеолор, экранды окуу программалары, аудио-нускама менен берилген тапшырмалар жана инклюзивдүү оюндар сыяктуу материалдарды көбөйтүү зарыл.

Жыйынтыктап айтканда биз мындан ары инклюзивдик окуу чөйрөсүндө мультимедиялык каражаттарды өнүктүрүү системдүү жана комплекстүү түрдө жүргүзүшүбүз керек. Мультисенсордук окутуу принциптерин колдонуунун натыйжасында угуусу начар окуучу субтитрлер жана визуалдык анимациялар аркылуу теманы өздөштүрсө, көрүүсү начар бала аудио материалдар жана тактильдүү элементтер аркылуу маалымат ала алат. Ошондой эле, интеллектуалдык өзгөчөлүгү бар окуучулар үчүн теманын жөнөкөйлөштүрүлгөн, этап-этабы менен берилген интерактивдүү тапшырмалар сунушталат. Бул ар бир баланын окуу темпине туура келип, алардын ийгилигин жана окууга болгон кызыгуусун арттырууга шарт түзөт.

Мультимедиялык технологияларды инклюзивдик билим берүүдө натыйжалуу колдонуу билим берүүнү тең жеткиликтүү кылып, ар бир баланын мүмкүнчүлүгүнө жараша окутуу процесси ишке ашат. Ошентсе да, бул багыттагы иш-чаралар мектеп, мугалим, ата-эне жана билим берүү органы биргеликте аракеттенгенде гана толук натыйжа берет. Демек, ресурстарды жаңылоо, мугалимдерди колдоо жана окуучулардын муктаждыктарын эске алган

адаптацияланган мультимедиялык материалдарды көбөйтүү инклюзивдик билим берүүнүн сапатын жогорулатуунун негизги жолдору болуп саналат.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. Шумиловская Ю. В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: автореф. Дис. ... канд. Пед. Наук. Шуя, 2011.
2. Сияев Т.М, Омуралиев М.У. Компьютердин жардамы менен кенже класстарды окутуунун жолдору. – Нарын, 2008. – 255-257- бб.
3. Омуралиев М.У. Келечектеги башталгыч мектептин мугалимдеринин маалыматтык-компьютердик технологияларды колдоонуу көндүмдөрүн калыптоонун негиздери: Пед. ил. канд. ... дисс. – Б., 2012.-163 бет.
4. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. – Бишкек, 2015.
5. Аверина И. Инклюзивдик билим берүү – комплекстүү ыкма жана кызматташтык мамиле: коррекциялык педагогика жана психология. Москва, 2010.
6. Алексеева Е. Н., Факина А. Ф. Инклюзивное образование. Москва, 2010. Вып. 1